

К.М. Просіна,

викладач кафедри іноземних мов

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

ФОРМИ ТА ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОМІЧНОГО У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Основними формами комічного, які склалися історично є гумор, іронія, сатира та сарказм. Вони відрізняються рівнем негативного ставлення до об'єкту висміювання: гумор є найбільш м'якою реакцією, а сарказм — найбільш несхвальною.

Гумор — це доброзичливий сміх. За словами Ю.Б. Борєва, він «удосконалює явище, очищує його від недоліків, допомагає повніше усьому суспільно ціннісному в ньому» [1]. Мішенню гумору є незначні недоліки людей, які, загалом, не змінюють їх на гірше. Це можуть бути такі риси характеру як забудькуватість, неухажливість, незграбність тощо. В цілому ця форма комічного не несе у собі негативних вражень. Теорія гумору найбільш ґрунтовно була розроблена в естетиці романтиків.

Іронія — це така форма комічного, яка відображає подвійність сенсу у певному явищі: видимого і прихованого. Інакше кажучи, іронія несе у собі значення відмінне від сказаного, часто абсолютно протилежне йому. Це — насмішка, замаскована приємною для слухача формою. Як зауважує В.С. Мовчан, за позитивною формою оцінки іронія приховує знущальне і викривально-заперечне ставлення [3]. Найбільшого розвитку іронія мала за часів Відродження, Просвітництва та романтизму. Слід зазначити, що термін «іронія» застосовується не лише у відношенні до форми комічного, а й для позначення стилістичного прийому.

Сатира — гостре знущання над явищем, що заперечує саму його сутність. Це — вияв нікчемності, акцентуація уваги на значних недоліках. Тут вже немає жодного натяку на дружнє ставлення, адже сатира спрямована на те, аби якомога гостріше викрити невідповідність існуючому ідеалу, засудити недосконалість суспільства, і навіть цілковито заперечити сам об'єкт висміювання. Як зазначав Ю.Б. Борєв, «сатира заперечує, карає недосконалість світу заради його корінного перевтілення відповідно до ідеалу» [1]. Подібно до іронії, сатира була наявна у мистецтві Ренесансу та Просвітництва.

Сарказм — найбільш їдке та дошкульне висміювання, метою якого є викриття явища через знущання, сповнене ненависті та презирства. На відміну від іронії, сарказм не має прихованого змісту і завжди виражається прямо. Не можливо не погодитися із Р.Т. Гром'яком та його колегами у їх думці, що сарказмові «притаманне поєднання гніву, ненависті з гіркою посмішкою» [6, с. 611].

Мова володіє надзвичайно багатим арсеналом засобів комізму та висміювання, але, як зауважує В. Пропп, не через те, що мова є комічною сама по собі, а тому, що вона відображає деякі риси того, хто говорить [4]. Мова художньої літератури, або, як її ще називають, поетична мова, послуговується

дуже широким спектром тропів та стилістичних фігур для досягнення комічного ефекту. Розглянемо детальніше деякі зі стилістичних прийомів.

Гіпербола — це навмисне перебільшення певних ознак предмета задля збільшення виразності, посилення емоційного ефекту. Найчастіше гіперболізуються такі ознаки як розмір, колір, особливості форми, кількості. Головна функція гіперболи — підкреслити негативну або позитивну якість предмета, якому надається характеристика. Поряд із використанням задля комічного ефекту, гіпербола також застосовується для відображення емоційного стану оповідача.

Літота — художнє применшення — є протилежністю гіперболи. Вона використовується задля привернення уваги до неістотності предмета з точки зору його розмірів, сили, результатів тощо.

Метонімія — це вживання замість безпосередньої назви одного предмета назви іншого, тісно із ним пов'язаного як з умовою його існування, постійною приналежністю або характерним результатом. Метонімічні зв'язки між назвою та предметом, який мається на увазі, дуже різноманітні.

Суть синекдохи полягає в тому, що згадується менше замість більшого: назва частини заміняє назву цілого, одиниця замість множини і навпаки.

Перифраза має на меті заміщення назви предмета описом його суттєвих ознак або акцентування уваги на їх суттєвих рисах.

Метафора є найбільш часто вживаним засобом творення поетичної мови. Цим терміном позначається перенесення назви з одного предмета на інший на основі спільності певної ознаки. Як зазначають М.Д. Кузнец та Ю.М. Скребньов, метафоризації підлягають усі члени речення: підмет, присудок, додаток, предикатив, означення [2, с. 14].

Антономазія — різновид метафоричного перенесення значення. Розрізняють два види антономазії: використання власного імені у якості назви іменника та використання іменників або їх частин у якості власної назви, імені. У сучасній літературі, особливо гумористичній та комічній, використовуються імена, внутрішня структура яких легко розкривається. А.Н. Мороховський визначає їх як «говорячі імена» [5, с. 181].

Іронія як стилістичний прийом являє собою перенесення значення, що базується на контрастному протиставленні форми виразу та його змісту. Іноді задля того, аби вказати на іронію, використовуються графічні засоби — лапки або курсив. Але найчастіше іронія сприймається за допомогою ситуації або через усвідомлення загальної мети автора або ролі героя твору.

Порівняння — це співставлення двох предметів, що мають певні спільні ознаки, задля більш повної характеристики одного з них. Слова, що позначають предмети, які порівнюють. А.Н. Мороховський виділяє такі відмінності між метафорою та порівнянням: по-перше, порівняння чітко вказує на ознаку схожості, метафора на цю ознаку лише натякає, по-друге, порівняння вказує на перехідну ознаку, а метафора — на постійну [5, с. 176–177].

Антитеза — це стилістичний прийом, суть якого полягає у розташуванні в одному синтагматичному ряді контрастних понять, образів, значень.

Зевгма, за визначенням Р.Т. Гром'яка та Ю.І. Коваліва, — це «стилістична фігура, яка виникає при об'єднанні однорідних членів, переважно підметів, одним дієслівним присудком, який відноситься тільки до одного з цих членів» [6, с. 283].

Каламбур — це стилістичний зворот, гра слів, яка, за словами А.Н. Мороховського та його однодумців, «заснована на комічному обіграванні співзвучних слів або словосполучень із несумісним значенням» [5, с. 197]. Каламбур зазвичай використовується для створення комічного або сатиричного ефекту.

Парадокс — це таке судження, у якому, як зазначає А. Пропп, «присудок не відповідає підмету або визначення тому, що визначається» [1]. На перший погляд може скластися враження, що подібні судження не мають жодного сенсу, але найчастіше за допомогою парадоксів автори відтворюють певну приховану думку чи осміювання певного явища. Парадокс є дуже схожим на каламбур, і іноді їх буває доволі складно відрізнити одне від одного. Часто цей стилістичний прийом гіпертрофується і, як зазначають Р.П. Гром'як із колегами, «при втраті чуття естетичної міри може перетворитися на фарс» [6, с. 520].

Цитати та алюзії також використовуються для досягнення комічного ефекту. Зазвичай цитати подаються автором у їх первинному вигляді, але іноді митці спотворюють, деформують їх для ще більшого комізму. У випадку із застосуванням даних прийомів гумористичний ефект досягається завдяки невідповідності між побутовим, приземленим змістом та піднесеною поетичною мовою.

Отже, ми бачимо, що засоби вираження комічного є доволі численними та різноманітними, а вчені розходяться у поглядах щодо їх класифікації. Доволі рідко усі із вище наведених засобів зустрічаються в одному творі, найчастіше стиль автора характеризується переважанням одних стилістичних прийомів та нечастим вживанням (або навіть повною відсутністю) інших.

Список використаних джерел

1. Борев Ю. [Електронний ресурс]: Эстетика / Ю. Борев. — Москва: Политиздат, 1998. — Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Borev/_Index.php
2. Кузнец М.Д. Стилистика английского языка: пособие для студ. пед. институтов / М. Д. Кузнец, Ю.М. Скребнев. — Ленинград, 1960. — 173 с.
3. Мовчан В.С. [Електронний ресурс]: Эстетика: Навч. посібник / В.С. Мовчан. — Київ: Знання, 2011. — 527 с. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/etika_ta_estetika/estetika_-_movchan_vs
4. Пропп А. [Електронний ресурс]: Проблемы комизма и смеха / А. Пропп. — Москва: Лабиринт, 2002. — Режим доступу: http://royallib.ru/book/propp_vladimir/problemi_komizma_i_smeha.html
5. Стилистика английского языка: учебник / [Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В.]. — Киев: Вища школа, 1991. — 241 с.
6. Nota Bene: літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Термеко. — Київ: Академія, 1997. — 752 с.